

Matea Begić*Udruga za autizam Zagreb***Jasmina Stošić****Jasmina Frey Škrinjar***Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju*

Vršnjački vođena intervencija za poticanje socijalne interakcije djeteta s poremećajem iz spektra autizma

Socially mediated intervention for improving the social interaction of a child with autism spectrum disorder

Stručni rad UDK: 616.895 : 364

SAŽETAK

Vršnjački vođena intervencija jedna je od strategija koja uspješno povećava razinu socijalnih interakcija između djece s poremećajem iz spektra autizma i djece tipičnog razvoja u inkluzivnom okruženju. Temelji se na podučavanju vršnjaka vještinama komunikacije i pružanja podrške djeci s poremećajem iz spektra autizma s ciljem smanjivanja podrške odrasle osobe tijekom vremena. Cilj ovog rada je ispitati utjecaj programa vršnjački vođene intervencije na učestalost i kvalitetu socijalne interakcije djeteta s poremećajem iz spektra autizma s vršnjacima tipičnog razvoja. U istraživanju je sudjelovao dječak s poremećajem iz spektra autizma, 5 njegovih vršnjaka i dječakova majka. U radu je korišten istraživački nacrt na pojedincu te su se podaci o socijalnoj interakciji dječaka prikupljali tijekom inicijalne i finalne procjene za sljedeće varijable: verbalno iniciranje interakcije s vršnjacima, iniciranje interakcije s vršnjacima dodirom, verbalno odgovaranje na vršnjačko iniciranje interakcije, komentiranje aktivnosti vršnjaka. Radi dobivanja uvida u generalizaciju vještina na kontekste izvan provedbe programa proveden je intervju s majkom, a dječak je sniman u različitim situacijama izvan konteksta podučavanja. Rezultati potvrđuju hipoteze istraživanja, dječak je pokazao bolje rezultate u učestalosti i kvaliteti iniciranja socijalnih interakcija s vršnjacima nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije i generalizirao vještine u drugim kontekstima.

Ključne riječi:
vršnjački vođena intervencija
poremećaj iz spektra autizma
socijalna interakcija

ABSTRACT

Peer-mediated intervention is one strategy for improving social interaction between children with autistic spectrum disorder and their peers in inclusive settings. It is based on teaching peers ways to communicate with children with autism spectrum disorder, while simultaneously decreasing adult intervention over time. The goal of this paper was to evaluate the impact of peer-mediated intervention on the frequency and quality of the social interaction of a child with ASD with his typical peers. The study participants included a boy (5,6 years) diagnosed with an autism spectrum disorder, five peers and the boy's mother. Using a single subject design, this study collected data on the following variables during initial and final assessment: initiating interaction with peers using speech, initiating interaction with peers using touch, responding to initiation of peers, commenting on activities of peers. For the purposes of exploring the generalization of skills to settings outside the intervention, a semi-structured interview with the boy's mother and video-taped footage from different settings were used. The results confirmed the hypotheses: the child demonstrated more frequent and a higher quality of social interaction with peers after being involved in peer-mediated intervention and spontaneously generalized some skills to different settings.

Keywords:
autism spectrum disorder
peer-mediated intervention
social interactions

UVOD

Djeca s poremećajem iz spektra autizma (PSA-om) imaju teškoće u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji koje uključuju teškoće u uspostavljanju, održavanju i razumijevanju odnosa. One se mogu očitovati nemogućnošću sklapanja i održavanja prijateljstava, nerazumijevanjem socijalnih konteksta situacije ili izostankom interesa za vršnjake (American Psychiatric Association, 2013), što odnose s vršnjacima čini posebno teškim. Osobe sa PSA-om iniciraju manje socijalnih interakcija s vršnjacima i odraslima nego djeca tipičnog razvoja, posebice u nestrukturiranom okruženju (DiSalvo i Oswald, 2002), povremeno ne prepoznaju osobne granice druge osobe te njihovo iniciranje interakcije može biti neprimjereno i krivo protumačeno (Bono, Daley i Sigman, 2004). Neke osobe sa PSA-om žele sklopiti prijateljstvo, ali nedostaje im vještina da to učine na prikadan način (Hwang, Huges, 2000). Stoga je poticanje generalizacije socijalnih vještina različitim okruženjem i s različitim vršnjacima važno za razvoj kvalitetne socijalne interakcije (Leinert, 2013).

Djeca sa PSA-om uključena u redovne oblike odgoja i obrazovanja češće su u interakciji s vršnjacima od onih u posebnim ustanovama (Sainato, Morrison, Jung, Axe i Nixon, 2015). Međutim, /izostankom/ u odsutnosti intervencije odraslih, vršnjaci će ipak češće za druženje odabrati vršnjake tipičnog razvoja, a ne one s teškoćama (Brown, Odom, Conroy, 2001). U praksi je često da djeca sa PSA-om u redovnom vrtičkom okruženju nisu u interakciji s vršnjacima te da se uključivanje time svodi isključivo na boravak u istom prostoru. Stoga je potrebno primjenjivati ciljne strategije i intervencije koje će unaprijediti socijalnu interakciju djece sa PSA-om i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja. Jedna od učinkovitih strategija je i vršnjački vođena intervencija koju provode vršnjaci tipičnog razvoja aktivnostima poticanja socijalnih vještina, pružanjem podrške i pohvale djetetu s teškoćama u situacijama igre te modeliranjem primjerenog ponašanja (McConnell, 2002). Vršnjački vođena intervencija temelji se na načelima bihevizma i teoriji socijalnog učenja. Vršnjaci se izravno poučavaju kako inicirati interakciju s djetetom sa PSA-om i kako pravilno odgovoriti djetetu sa PSA-om kada ono inicira socijalnu interakciju (Neitzel, Sperry i Engelhardt-Wells, 2010). U takvim intervencijama odrasli mogu poticati i pratiti interakciju, no nikada se ne uključuju u interakciju s djetetom s teškoćama (Odom i Strain, 1984).

Istraživanja su, među ostalim, pokazala da vršnjački vođene intervencije utječu na poboljšanje vještine igranja (Katz i Girolametto, 2013), učenje pružanja pomoći, izmjene reda i dijeljenja s vršnjacima tijekom igre (Utley, 2001), povećanje zahtijevanja, komentiranja i traženja igračaka i materijala u igri, postizanje neovisnosti kod rutina u razredu i tranzicija na druge rutine (Brown, Odom, Conroy, 2001). Povećava se iniciranje igre, pozivanje na igru i odgovaranje na postavljena pitanja (Owen-DeSchryver, Carr, Cale i Blakeley-Smith, 2008). Učenje nove vještine s vršnjacima povećava mogućnost njene generalizacije na interakcije s drugim vršnjacima (Rogers, 2000). Vršnjački vođena intervencija može biti osobito značajna kod djece s ograničenim komunikacijskim vještinama, koja nemaju koristi od grupnog podučavanja i kojima je potreban

individualni pristup. Za njih će konstantno iniciranje socijalne interakcije od vršnjaka povećati broj socijalnih odgovora, ponekad dovesti i do povećanja njihovog iniciranja socijalne interakcije, što će poboljšati socijalnu uključenost (Neitzel, Sperry i Engelhardt-Wells, 2010).

CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog rada ispitati utjecaj programa vršnjački vođene intervencije na učestalost i kvalitetu socijalne interakcije djeteta s poremećajem iz spektra autizma s vršnjacima tipičnog razvoja. U skladu s ciljem postavljene su dvije hipoteze:

H1: Dječak sa PSA-om će pokazati značajno bolje rezultate u učestalosti i kvaliteti iniciranja socijalnih interakcija s vršnjacima nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije.

H2: Dječak sa PSA-om poboljšat će kvalitetu socijalne interakcije s vršnjacima i izvan konteksta podučavanja nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije.

METODE

Sudionici

U istraživanju je sudjelovao dječak (5,6 godina) s dijagnozom poremećaja iz spektra autizma. Kognitivne sposobnosti dječaka su u nekim područjima granične, ili u granicama šireg prosjeka, ili u zoni blagog zaostajanja. Dječakova komunikacija je intencijska, komunicira govorom višesčlanim, ali ponekad agramatičnim rečenicama uglavnom u imperativne svrhe (traži predmet, aktivnost, hranu, piće). Osim govora, služi se i gestom pokazivanja te vođenjem. Komunicira pretežno s odraslim osobama. Prisutna je neposredna eholalija. Ponekad, ali još uvijek rijetko, komunicira u svrhu spontanog izvještavanja i dijeljenja informacija (konkretnih, neposrednih) npr. "Ovdje je hlad, a tamo je sunce.", ili "Auto ne radi". Kontakt očima je nesustavan, ne koristi ga za reguliranje komunikacije, pažnja je kraćeg opsega i potrebno mu je nekoliko puta postaviti pitanje da bi odgovorio. Od nepoželjnih ponašanja pokazuje autoagresiju (lupanje glavom o najbliži tvrdi predmet - ormar, stol, klupa, pod, zid...) u trenucima kada želi pobjeći od zahtjeva, socijalne interakcije, kada izražava protest, kada se promijeni rutina, kada mu vršnjaci postavljaju previše zahtjeva odjedanput. Također se uključuje u stereotipne radnje (otvaranje i zatvaranje ormarića, paljenje i gašenje svjetla) različitih funkcija (ponekad senzorička stimulacija, ponekad bijeg od zahtjeva ili socijalnih interakcija). Pokazuje smanjeno zanimanje za okolinu koju ne poznaje, ne istražuje samostalno predmete te mu je potrebno vodstvo odrasle osobe kako bi se bolje upoznao s okolinom. Igra je funkcionalna, a igra pretvaranja je prisutna uz iniciranje i model odrasle osobe.

S vršnjacima ne komunicira samoinicijativno, već im ponekad odgovori ako mu oni postave pitanje, i to uglavnom s - "ne". Prisutna je paralelna igra iako ona ne traje dugo (5-7 minuta), a zatim dječak izlazi iz prostorije. Ne

prilazi drugoj djeci kako bi se uključio u igru, iako ponekad pokazuje zanimanje za predmet koji ima drugo dijete. Izbjegava dodire vršnjaka i često ih odmiče poput predmeta kako bi došao do onog što ga zanima. Dječak je uključen u redovnu skupinu dječjeg vrtića, uz podršku pomagačice koja je i provodila program vršnjački vođene intervencije. Pomagačica je bila studentica druge godine diplomskog studija Inkluzivna edukacija i rehabilitacija Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta.

Osim dječaka sa PSA-om, u provedbi programa je sudjelovalo pet vršnjaka (kronološka dob 5 godina), četiri djevojčice i jedan dječak. Vršnjaci su odabrani kriterijima koje su DiSalvo i Oswald (2002) izdvojili ključnim za odabir vršnjaka koji će provoditi vršnjački vođenu intervenciju:

- pokazuju interes za druženje s dječakom te su s njime ostvarivali pozitivne socijalne interakcije,
- omiljeni su među ostalom djecom, što je bitno jer povećava mogućnost da će biti model ostaloj djeci za interakciju s djetetom sa PSA-om,
- imaju dobro razvijene socijalne vještine, jezik i igru u skladu s kronološkom dobi,
- generalno dobro prihvaćaju upute odraslih i slijede ih,
- u mogućnosti su sudjelovati u nekoj aktivnosti 10 i više minuta,
- na upit pomagačice, pristali su sudjelovati u provedbi intervencije i redovno pohađaju vrtić.

Jedan od sudionika bila je i majka djeteta s poremećajem iz spektra autizma. Kako bi se ispitala generalizacija vještina na druge okoline i druge osobe, s njom je proveden polustrukturirani intervju.

Postupak

U prvoj fazi provedena je inicijalna procjena, te je uslijedilo razdoblje provođenja *programa vršnjački vođene intervencije*. Program se provodio svakodnevno tijekom 6 tjedana i nakon toga je napravljena finalna procjena.

Za prikupljanje podataka tijekom inicijalne i finalne procjene korištena je tablica procjene načinjena za ovaj rad. U tablicu je tijekom 2 sata i 30 minuta, tijekom tri dana dječakova boravka u vrtiću bilježena učestalost sljedećih ponašanja: *verbalno iniciranje interakcije s vršnjacima, iniciranje interakcije s vršnjacima dodirrom, komentiranje aktivnosti vršnjaka, odgovaranje na vršnjačko iniciranje interakcije, interes za aktivnosti vršnjaka*. Opis varijabli nalazi se u tablici 1.

Tijekom provođenja programa vršnjački vođene intervencije u 6 vremenskih točaka je mjereno trajanje interakcije dječaka s vršnjacima.

Dječak je tijekom provedbe programa sniman u različitoj vrtićkoj okolini, kako bi se provjerilo je li svoje vještine generalizirao na druge situacije u vrtiću. Dječak je sniman jedanput tjedno u različitim situacijama u kojima je u interakciji s drugom djecom - tijekom obroka, za vrijeme boravka na igralištu i u grupnim aktivnostima.

Nakon završetka programa proveden je polustrukturirani intervju s majkom, radi dobivanja što kvalitetnijih informacija o utjecaju programa na dječakove socijalne interakcije izvan okruženja vrtića. Istraživačka pitanja bila su:

- Kako majka opisuje socijalne interakcije kod svog djeteta, njegov interes za interakcije te odnos vršnjaka prema

djetetu?

- U kojim aspektima socijalne interakcije i komunikacije majka prepoznaje napredak uz doprinos vršnjački vođenih intervencija?

Pomagačica je svakodnevno anegdotalno bilježila ponašanje dječaka tijekom dana u vrtiću.

Istraživanje je provedeno u redovnom vrtiću u Zagrebu tijekom 6 tjedana uz pisanu suglasnost majke, osoblja dječjeg vrtića te roditelja vršnjaka iz skupine.

Tablica 1. Prikaz varijabli koje su se mjerile tijekom inicijalne i finalne procjene

Varijabla i opis	Primjer ponašanja
<p>Verbalno iniciranje interakcije s vršnjacima</p> <p>Situacije u kojima dječak samoinicijativno stupa u komunikaciju ili igru s vršnjacima na primjeren način koristeći govor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pozdravljanje • verbalno zahtijevanje predmeta od vršnjaka • verbalno zahtijevanje aktivnosti od vršnjaka • uključivanje u igru s vršnjacima
<p>Iniciranje interakcije s vršnjacima dodirrom</p> <p>Situacije u kojima dječak samoinicijativno inicira interakcije s vršnjacima dodirrom, grleći ih ili im pružajući ruke kako bi im dao "pet" ili "deset".</p>	<ul style="list-style-type: none"> • grljenje vršnjaka • pružanje ruku prema vršnjacima kako bi im dao "pet" ili "deset" • primanje ruku vršnjaka kako bi plesali
<p>Komentiranje aktivnosti vršnjaka</p> <p>Situacije u kojima dječak samoinicijativno komentira aktivnosti vršnjaka s pomagačicom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • komentiranje aktivnosti vršnjaka koja se događaju u tom trenutku
<p>Verbalno odgovaranje na vršnjačko iniciranje interakcije</p> <p>Situacije u kojima dječak samoinicijativno odgovara na vršnjačko iniciranje interakcije koristeći govor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • verbalni odgovor na pozdrav vršnjaka • primjereni odbijanje sudjelovanja u aktivnosti ili igrama koristeći govor • odgovaranje na pitanja postavljena od strane vršnjaka koristeći govor • odgovaranje na komunikaciju ili igru započetu od vršnjaka koristeći govor
<p>Interes za aktivnosti vršnjaka</p> <p>Dječakov pogled usmjeren prema vršnjacima dok izvode određenu aktivnost.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dječak promatra vršnjake dok plešu

Provedba programa

Priprema vršnjaka

Vršnjaci poznaju dječaka od rujna, 2015. godine, tako da su ga do početka provedbe ovog programa poznavali 7

mjeseci te su im bili poznati njegovi obrasci ponašanja i interakcije. Vršnjaci su tijekom tih 7 mjeseci bili većinom usmjereni na interakciju s pomagačicom. Bilo je potrebno u potpunosti preusmjeriti njihov fokus s interakcije s pomagačicom na interakciju s dječakom. Također, iako su ga poznavali već 7 mjeseci, nisu u potpunosti razumjeli razloge zbog kojih se dječak ponaša na određen način te je bilo važno usmjeriti njihovu pažnju na trenutak kad se takvo ponašanje događa i objasniti im zašto. Tijekom pet dana, po 10 minuta, provedeni su razgovori s odabranih 5 vršnjaka u prostoriji dvorane vrtića te su vršnjaci nagrađeni igrom u dvorani. Pomagačica koja je i provodila program objasnila im je koje će se aktivnosti provoditi sljedećih 6 tjedana, koja je njihova uloga i koja su očekivanja od njih, što se očekuje od dječaka te što bi se trebalo dogoditi na kraju programa. Sve pružene informacije bile su prilagođene njihovoj razvojnoj dobi. Na kraju razgovora zajedno su zaključili da dječak neke stvari treba naučiti i da je njihova uloga, kao njegovih vršnjaka i prijatelja, da ga nauče igrati se. Naglašeno im je da ga igri ne mogu naučiti odrasle osobe, već samo djeca te da su oni njegovi prijatelji i partneri u učenju. Zato su se vršnjaci osjećali važnima te su bili posebno motivirani za sudjelovanje u programu. Dodatak njihovoj motivaciji je provođenje programa u dvorani, u kojoj su u tom trenutku boravili samo oni, dječak i pomagačica, a poslije programa nagrađeni su igrom po njihovom izboru, također su vrlo često tijekom procesa verbalno pohvaljivani. Osim toga, važan čimbenik bio je odnos pomagačice i vršnjaka. Svako jutro prije dolaska dječaka u vrtić pomagačica je provodila vrijeme s vršnjacima u razgovoru i igri, dajući im vremena i prilike za izražavanje svoje osobnosti, jačanje njihovog samopouzdanja i osjećaja vrijednosti. Oni su tako kasnije vrlo rado ispunjavali upute pomagačice te vrlo rado razgovarali o dječaku i njegovom napretku osjećajući se time posebno važnima. Tijekom provedbe programa naglašavan im je svaki i najmanji napredak dječaka, te im je govoreno da je to njihova zasluga i da su izvrsni učitelji i partneri i jako dobri prijatelji. Tako su nerijetko i oni sami primjećivali napredak te o njima obavještavali pomagačicu, druge vršnjake, pa i dječakovu majku kada je došla po njega u vrtić.

Provedba programa

Okvirno trajanje provedbe bilo je u početku 10 minuta dnevno, ovisno o dječakovim mogućnostima interakcije s drugim vršnjacima. On se prije provedbe programa često osamljivao i rijetko je mogao duže od 10 minuta boraviti u skupini s velikim brojem vršnjaka. Trajanje se postupno povećavalo do 25 minuta.

Program se provodio u dvorani radi mogućnosti najboljeg načina kontrole okolinskih čimbenika i utjecaja na ponašanje vršnjaka (manji broj vršnjaka, manja razina buke, manji broj drugih distraktora). Također je sam dječak sa PSA-om bio motiviran za različite aktivnosti grube motorike. U početku su u aktivnostima sudjelovala samo dva vršnjaka. Vršnjaci su uz upute pomagačice:

- obavještavali dječaka o aktivnosti koja se treba provesti i pozivali dječaka u aktivnost,
- pružali mu fizičku i verbalnu podršku za uključivanje, sudjelovanje i ostanak u aktivnosti (zbog loše

- sposobnosti imitacije ponekad mu je bilo potrebno pružiti fizičku podršku za izvođenje pojedine aktivnosti),
- davali dječaku predmete vezane za aktivnost nakon što on uspostavi kontakt očima,
- zahtijevali predmete vezane za aktivnost od dječaka,
- davali djetetu „pet“ ili „deset“.

Na početku je bilo planirano izvoditi aktivnosti s dvoje, a postupno povećavati broj vršnjaka. Aktivnosti su također trebale biti potpuno strukturirane, ali zbog objektivnih okolnosti (kašnjenje dječaka u vrtić, zauzetosti dvorane, vježbanja za završnu priredbu, pokvarenog grijanja u jednoj od skupina...) program je morao biti prilagođen, i prije očekivanog vremena broj vršnjaka koji se nalaze u dvorani se povećao. Intervenciju su i dalje provodili samo vršnjaci koji su bili pripremani. Aktivnosti zbog toga nisu mogle biti u potpunosti strukturirane i određene kao na početku, već su vršnjaci instruirani situacijski. Aktivnosti su uključivale različite vježbe, poligon, simboličku igru (gradnju kućice – dućana od strunjača i kupovinu), igre s pravilima („ide maca oko tebe“, „crna kraljica“). Ključno je bilo da dječak sudjeluje u svim aktivnostima u dvorani koje se događaju spontano i prirodna su struktura vrtića. Naglasak je bio da uvijek dvoje, od odabranih pet vršnjaka, potiču dječaka da ostane u aktivnosti i daju mu verbalne upute što treba raditi i ako je potrebno pružiti mu fizičku podršku dok se dječakova pomagačica, koliko je god više moguće, nalazi izvan dječakovog fokusa i pruža izravnu verbalnu podršku samo odabranim vršnjacima.

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati inicijalne i finalne procjene po danima prikazani su u tablici 2. Tijekom inicijalne procjene dječak je isključivo odgovarao na iniciranje interakcije od vršnjaka (ukupno 34 puta) te niti jednom nije inicirao interakciju s vršnjacima.

Međutim, tijekom finalne procjene vidljivi su pomaci u učestalosti i kvaliteti iniciranja interakcije. Na slici 2 vidljivo je da su se tijekom finalne procjene pojavila nova ponašanja kod dječaka. Tijekom finalne procjene dječak je verbalno inicirao interakciju s vršnjacima (7 puta), dodirom (47 puta), te je komentirao aktivnosti vršnjaka s pomagačicom (4 puta).

Kako bi se dobio uvid u promjene u učestalosti ponašanja dječaka tijekom finalne procjene, u odnosu na inicijalnu, izračunan je Indeks (I). Indeks je relativan broj koji se dobije usporedbom dviju ili više frekvencija nekog vremenskog niza. Računa se s bazom usporedbe f_2 (f_1 = razlika frekvencija inicijalne i finalne procjene; f_2 = ukupna frekvencija komunikacijskih činova inicijalne procjene). Pokazuje koliko se frekvencija u brojničku razlikuje od frekvencije u nazivniku. Razlika se izražava u postocima (Mejovšek, 2003).

U tablici 3 vidljivo je da se ukupna učestalost interakcije s vršnjacima povećala za 179,4 %, a da se interakcija s pomagačicom smanjila za 34 %. Takav rezultat ide u prilog prihvaćanju Hipoteze 1 da će dječak pokazati značajno bolje rezultate u učestalosti i kvaliteti socijalnih interakcija s vršnjacima nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije.

Tablica 2. Prikaz rezultata inicijalne i finalne procjene po danima

Varijbla	Inicijalna procjena (f)				Finalna procjena (f)			
	Dan procjene			U	Dan procjene			U
	1.	2.	3.		1.	2.	3.	
Verbalno iniciranje interakcije s vršnjacima	0	0	0	0	2	3	2	7
Iniciranje interakcije s vršnjacima dodirnom	0	0	0	0	18	17	12	47
Komentiranje aktivnosti vršnjaka	0	0	0	0	2	0	2	4
Verbalno odgovaranje na vršnjačko iniciranje interakcije	9	17	8	34	17	12	8	37
Iniciranje interakcije s pomagačicom govorom	153	162	117	432	117	83	85	285

U=ukupno

Tablica 3. Frekvencija interakcije s vršnjacima i interakcije s pomagačicom tijekom inicijalne i finalne procjene

	Inicijalna procjena (f)	Finalna procjena (f)	Indeks (I)
Interakcija s vršnjacima	34	95	179,4 %
Interakcija s pomagačicom	432	285	-34 %

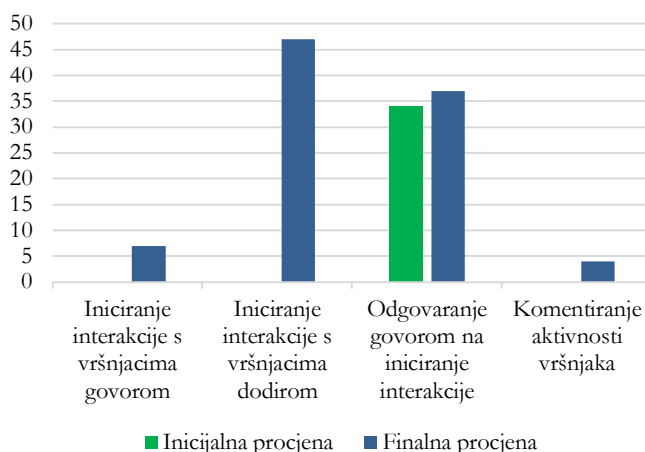
Tablica 4: Prikaz trajanja usmjerenosti pogleda prema vršnjacima inicijalne i finalne procjene te indeksa promjene te varijable

	Inicijalna procjena	Finalna procjena
Postotak usmjerenosti pogleda prema vršnjacima	21,56 %	43,33 %
Indeks (I)	103 %	

Interes za vršnjake odnosno dječakova usmjerenost pogleda prema vršnjacima također se značajno povećala te je tijekom inicijalne procjene bila za 103 % veća nego tijekom inicijalne procjene.

Dječak je tijekom provedbe programa sniman i u različitoj vrtičkoj okolini. Te snimke također prikazuju promjenu dječakovog ponašanja i socijalnih interakcija u situacijama izvan provedbe programa. Dječak je sniman tijekom obroka, na igralištu i u grupnim aktivnostima.

Tijekom hranjenja promatra vršnjake. U tim trenucima također komentira kada je netko pojeo i traži od pomagačice da mu imenuje tko s njim sjedi za stolom. Na nekoliko snimaka na igralištu vidi se da su se vršnjaci često na dvorištu približili dječaku i postavljali pitanja gdje želi ići, npr. na tobogan ili na vrtuljak. Kada bi im dječak odgovorio, išli bi tamo gdje dječak odabere i igrali se na toj spravi. Dječak je tada, najčešće na toboganu, počeo primjećivati i druge vršnjake te bi često tražio da mu pomagačica imenuje dijete koje je pokraj njega. Dječak je počeo boraviti u prostoriji s mnoštvom vršnjaka slušajući glazbu, pa tako jedna snimka prikazuje kako odgojiteljica na hodniku svira harmoniku, oko nje se nalazi mnogo djece koja nisu samo iz dječakove skupine, a dječak je među njima, promatra vršnjake, pleše i nasmijanog je lica. Također je sudjelovao u "disku" koji su, kao obilježavanje početka ljeta, za djecu pripremile odgojiteljice. Inače bi se u tim situacijama dječak prepao i pobjegao na mirno i tiho mjesto, ali sada je prvo primio pomagačicu za ruku i tražio da ga nosi. Ona ga je zatim unijela u prostoriju smirujući ga, a on je počeo znatiželjno pogledavati prema vršnjacima i svjetlima i prostoru oko njega. Nedugo nakon što se opustio, sjeo je s ostatkom vršnjaka na strunjače i promatrao djevojčice kako pjevaju karaoke.

Slika 1. Prikaz ukupnih rezultata inicijalne i finalne procjene po varijablama

Kako bi se ustanovilo je li došlo do poboljšanja kvalitete socijalnih interakcija s vršnjacima i izvan konteksta vrtića, proveden je polustrukturirani intervju s majkom i anegdotalno su svakodnevno bilježena ponašanja djeteta.

Na osnovi kvalitativne analize okvira prikazani su rezultati intervjua, koji su oblikovani u tematsko područje *Socijalne interakcije s vršnjacima*. Za navedeno tematsko područje prikazane su specifične teme koje ga objašnjavaju, a koje su opisane kroz kategorije koje pripadaju pojedinoj specifičnoj temi.

U tablici 4 prikazano je tematsko područje *Socijalne interakcije s vršnjacima* iz perspektive majke djeteta sa PSA-om s pripadajućim specifičnim temama i njihovim kategorijama. Prikazani nalazi kvalitativne analize okvira odgovaraju na postavljeno istraživačko pitanje: „Kako majka opisuje

socijalne interakcije kod svog djeteta, njegov interes za interakcije te odnos vršnjaka prema djetetu?“.

Tablica 4: Indeksiranje (kodiranje) podataka

Istraživačko pitanje: „Kako majka opisuje socijalne interakcije kod svog djeteta, njegov interes za interakcije te odnos vršnjaka prema djetetu?“		
Tematsko područje: Socijalne interakcije s vršnjacima		
Izjave sudionika	Kategorija	Tema
„Da, Marko je išao u vrtić s 3,5, ne, sa 4 godine. Privatni vrtić Montessori uz pomagačicu koja nije bila stalno uz njega, to nije zaživjelo...“	Uključenost djeteta u predškolski sustav	Iskustvo predškolskog odgoja
„Ima sestričnu koja je u Varaždinu i bratića koji je u Parizu, a svoju sestričnu u Varaždinu voli, voli ići k njoj, ali interakcija tek se sad stvara, dosad je bila dijeljenje istog prostora za igru, ali bez ikakve interakcije.“	Prisutnost u istom prostoru bez interakcije Dijeljenje prostora za igru s članom obitelji	Vršnjačke interakcije u obitelji
„...je jednostavno izbjegavao igralište, nije primjećivao djecu, čak kad je išao na igralište njih kao da nije ni bilo, gotovo je išao preko njih, znao ih je, onako, i pogurati i prijeći preko njih, jednostavno nije nikog doživljavao.“	Prisutnost na javnom prostoru za igru (igralištu) bez vršnjačkih interakcija.	Vršnjačke interakcije na javnom prostoru
„...kad su na toboganima, ljuljačkama, djeca mu prilaze i kroz tu aktivnost se žele s njim družiti, dakle zajedno odrade tu aktivnost, ali, s obzirom na to da ne očekuju takve reakcije koje on njima daje, verbalno i neverbalno, onda se povuku i ta interakcija ne ide u onom smislu u kojem bi išla s vršnjacima...“	Iniciranje interakcije od strane vršnjaka u spontanim igrovnim aktivnostima Povlačenje vršnjaka zbog neočekivanih reakcija od djeteta	Iniciranje interakcija od vršnjaka
Istraživačko pitanje: „U kojim aspektima socijalne interakcije i komunikacije majka prepoznaje napredak uz doprinos vršnjački vođenih intervencija?“		
Tematsko područje: Napredak u socijalnim interakcijama		
Izjave sudionika	Kategorija	Tema
„U zadnje vrijeme on pokazuje zanimanje za vršnjake, dakle, prati što oni rade, uključuje se ako je ta aktivnost, prvenstveno, motorička, ako uključuje nekakav sport, trčanje, dodirivanje vršnjaka, dakle, ne grubo, nego samo da ih osjeti...“	Pokazivanje interesa za vršnjake. Uključenost djeteta u motoričkim aktivnostima	Interes za vršnjake Interes za aktivnosti

Majka opisuje socijalne interakcije kod svog djeteta, njegov interes za interakcije te odnos vršnjaka prema djetetu kroz četiri teme. Prva je **iskustvo predškolskog odgoja** – majka opisuje uključenost djeteta u predškolski sustav, u koji je *dječak sa 4 godine bio uključen u vrtić s Montessori programom uz podršku pomagačice*. Druga tema su **vršnjačke interakcije s obitelji** – majka govori o tome da je dječak bio prisutan u istom prostoru bez interakcije, naime, *dječak ima sestričnu kojoj voli ići, ali interakcija se tek stvara, dosad je to bilo dijeljenje istog prostora za igru, ali bez interakcije*. Treća tema su **vršnjačke interakcije** – majka opisuje prisutnost na javnom prostoru (igralištu) bez vršnjačke interakcije, gdje je *dječak izbjegavao igralište te kad je išao na igralište nije primjećivao djecu, jednostavno nije nikog doživljavao*. Četvrta tema je **iniciranje interakcije od vršnjaka** – majka je naglasila da vršnjaci iniciraju interakcije u spontanim aktivnostima igre, tako da *djeca na igralištu prilaze dječaku u aktivnostima na toboganu, ljuljački, ali nakon njegove verbalne i neverbalne reakcije na njihov pokušaj interakcije povlače se i interakcija se ne nastavlja*.

Drugo istraživačko pitanje je: „U kojim aspektima socijalne interakcije i komunikacije majka prepoznaje napredak uz doprinos vršnjački vođenih intervencija?“ Majka prepoznaje napredak u aspektima socijalne interakcije i komunikacije, uz doprinos vršnjački vođenih intervencija kroz temu **interes za vršnjake**. Majka primjećuje da se pojavilo pokazivanje interesa za vršnjake jer *dječak u zadnje vrijeme pokazuje zanimanje za vršnjake, prati što rade i uključuje se ako je aktivnost motorička, dodiruje vršnjake* (tablica 4).

Rezultati snimki konteksta izvan provedbe programa i intervjua pokazuju da je dječak generalizirao ponašanja i poboljšao socijalnu interakciju i izvan konteksta same intervencije. Dječak je koristio vještine u drugim okolinama i s drugim osobama. Stoga možemo prihvatiti H2 hipotezu, kod dječaka sa PSA-om poboljšala se kvaliteta socijalne interakcije s vršnjacima i izvan konteksta podučavanja nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije.

Ovi rezultati pokazuju veću učestalost i bolju kvalitetu interakcija nakon provedbe programa vršnjački vođene intervencije. Takvi nalazi u skladu su s ostalim istraživanjima, koja su pokazala da program vršnjački vođene intervencije utječe na povećanje učestalosti i kvalitete socijalnih ponašanja u prirodnom okruženju (Guralnick, 2001, Hochman i sur., 2015), dovodi do povećanja socijalne interakcije između učenika sa PSA-om i njihovih vršnjaka u socijalnom i akademskom kontekstu (Kamps i sur, 2002) te povećava iniciranje igre i poziv na igru (Kohler i sur., 2007). Također je značajna činjenica da se smanjila učestalost interakcije s pomagačicom. Iskustva u praksi pokazuju da je pomagačica nerijetko jedina u interakciji s djetetom s poremećajem iz spektra autizma tijekom dana. S druge strane, kada je vršnjak model djetetu sa PSA-om, to povećava generalizaciju i kvalitetu socijalnih ponašanja u prirodnom okruženju (Guralnick, 2001). Kao što brojne snimke, a i intervjui s majkom potvrđuju, dječak je generalizirao vještine interakcije na okruženje u kojem se nije odvijalo podučavanje. Takvi nalazi dobiveni su i u istraživanju Owen-DeSchryver i sur. (2008), u kojem je došlo do generalizacije vještina socijalne interakcije, ali i do toga da su vršnjaci generalizirali svoje vještine poticanja djeteta i na druge okoline. U ovom radu to je također vidljivo tijekom snimki napravljenih izvan konteksta provedbe programa.

Kod tumačenja ovih rezultata potrebno je uzeti u obzir i

ograničenja ovog istraživanja. Naime, radi se o nacrtu istraživanja na pojedincu, točnije AB nacrtu, gdje se varijable promatraju u dvije vremenske točke. Potrebno je uzeti u obzir i druge faktore koji su mogli utjecati na promjenu u drugoj točki. Ne može se isključiti mogućnost maturacije i drugih svakodnevnih utjecaja (rad pomagačice u skupini, individualni rad s edukacijskim rehabilitatorom). Ti utjecaji pokušali su se smanjiti provedbom programa u kraćem roku (6 tjedana). Također pomagačica izvan situacije provedbe vršnjački vođene intervencije nije koristila postupke za poticanje i pružanje upute vršnjacima.

ZAKLJUČAK

Program vršnjački vođene intervencije važan je alat u podučavanju socijalnim interakcijama djece sa PSA-om i njihovih vršnjaka u redovnom vrtićkom, ali i školskom okruženju. Tome u prilog govore istraživanja, a te je nalaze potvrdio i ovaj rad. Unatoč tome što se ovaj program godinama koristi u drugim razvijenim državama, u Hrvatskoj je ovo jedini rad u kojem su prikazani rezultati njegove primjene u radu s djetetom s poremećajem iz spektra autizma.

Iako je proces inkluzije u našoj državi u punom jeku, sustav pokazuje određene nedostatke. Iskustvo autorica je da stručnjaci koji rade u sustavu predškolskog obrazovanja nisu dovoljno upoznani s osobitostima djece sa PSA-om, niti s metodama rada s njima. Nedostaje literature na hrvatskom jeziku, broj djece u vrtićkim skupinama je prevelik i često nema dovoljno sredstava za edukaciju osoblja.

Ovaj je rad primjer dobre prakse s djetetom sa PSA-om u redovnom vrtićkom okruženju te može služiti kao polazišna točka za buduća istraživanja ili kreiranja programa vršnjački vođene intervencije. Također pokazuje da je unatoč objektivnim teškoćama (velik broj djece u vrtićkim skupinama, nedovoljna strukturiranost u dnevnim aktivnostima...) i u našem sustavu moguće uspješno provesti ovakav program.

U sljedećim istraživanjima bilo bi korisno dobiti uvid u perspektivu vršnjaka o sudjelovanju u ovom programu, napraviti longitudinalno istraživanje o utjecaju ovog programa na vršnjačke interakcije djeteta sa PSA-om i njegovih vršnjaka. Također bi bilo zanimljivo uvidjeti kakva je perspektiva vrtićkog osoblja o ovakvim vrstama programa.

LITERATURA

- 1) American Psychiatric Association (2013). *Highlights of Changes from DSM-IV-TR to DSM-5* (<http://www.psych.org/practice/dsm/dsm5>) (7.10.2016.).
- 2) Bono, M., A., Daley, T., Sigman, M. (2004). Relations among joint attention, amount of intervention and language gain in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34 (5), 495-503.
- 3) Brown, W., H., Odom, S., L., i Conroy, M., A. (2001). An Intervention Hierarchy for Promoting Young Children's Peer Interactions in Natural Environments. *Topics in Early Childhood and Special Education*, 21 (3), 162-175.
- 4) DiSalvo, C., A., Oswald, D., P. (2002). Peer-Mediated Intervention to Increase the Social Interaction of Children with Autism: Consideration of Peer Expectancies. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 17(4), 198-207.
- 5) Guralnick, M., J. (2001). A developmental system model for early intervention. *Infants and Young Children*, 14 (2), 1-18.
- 6) Hochman, J., M. i sur. (2015). Efficacy of Peer Networks to Increase Social Connections Among High School Students With and Without Autism Spectrum Disorder. *Exceptional Children*, 82 (1), 96-116.
- 7) Hwang, B., Huges, C. (2000). The effects of social interactive training on early social communicative skills of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30 (4), 331-343.
- 8) Katz, E., Girolametto, L. (2013). Peer-Mediated Intervention for Preschoolers With ASD Implemented in Early Childhood Education Settings. *Topics in Early Childhood Special Education*, 35 (2), 89-101.
- 9) Kohler, F., W. i sur. (2007). Using a buddy skills package to increase the social interactions between a preschooler with autism and her peers. *Topics in Early Childhood Special Education*, 27 (3), 155-163.
- 10) Leinert, S. (2013). Examination of Peer-Mediated Intervention as a Method for the Generalization of Social Skills Among Youth with High-functioning Autism. Doktorska disertacija. Columbia: Faculty of the Graduate School at the University of Missouri Columbia.
- 11) McConnell, S. R. (2002). Interventions to facilitate social interaction for young children with autism: Review of available research and recommendations for educational intervention and future research. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32, 351-372.
- 12) Mejovšek, M. (2003). Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 13) Neitzel, J. Sperry, L., Engelhardt-Wells, K. (2010). Peer-Mediated Instruction and Intervention Strategies for Students with Autism Spectrum Disorders. *Preventing School Failure*, 54(4), 256-264.
- 14) Odom, S. L., i Strain, P. S. (1984). Peer-mediated approaches to promoting children's social interaction: A review. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54, 544-557
- 15) Owen-DeSchryver, J.S., Carr, E.G., Cale, S.I., Blakeley-Smith, A. (2008). Promoting Social Interactions Between Students With Autism Spectrum Disorders and Their Peers in Inclusive School Setting. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 23 (1), 15-28.
- 16) Rogers, S. J. (2000). Interventions that facilitate socialization in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(5), 399-409.
- 17) Sainato, M., D., Morrison, R.S., Jung, S., Axe, J., Nixon, P.A. (2015). A Comprehensive Inclusion Program for Kindergarten Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Early Intervention*, 37 (3), 208-225.
- 18) Utley, C., A. (2001). Introduction to the special series: Advances in Peer-Mediated Instruction and Intervention in the 21st Century. *Remedial and Special Education*, 22 (1), 2-3.